

ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ЁШЛАР ВА МЕДИА МАДАНИЯТ МАСАЛАЛАРИ

Бердиева Ирода Худайшукуровна

Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти
“Маданият ва санъат менежменти” кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада интеллектуал ёшларнинг жамиятдаги ўрни, уларда медиа маданиятнинг шаклланишининг долзарблиги, соҳадаги муаммо ва ечимлар ҳақида фикр юритилган ҳамда илмий таклифлар берилган.

Калит сўзлар: Интеллект, ёшлар, медиамаданият, интернет, коммуникация, ахборот технологиялари.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается роль интеллектуальной молодежи в обществе, актуальность формирования медиакультуры, проблемы и решения в этой области, а также предлагаются научные предложения.

Ключевые слова: Интеллект, молодежь, медиакультура, интернет, коммуникация, информационные технологии.

ABSTRACT

This article discusses the role of intellectual youth in society, the relevance of media culture, the problems and solutions in the field.

Keywords: Intelligence, youth, media culture, internet, communication, information technology.

Ҳозирги кунда юртбошимиз томонидан амалга оширилаётган кенг-қўламли ислохотлар ватанимизнинг истиқболи, тинчлиги, ободлигига йўналтирилган. Республикаимизнинг бу борада тараққиёти ва фаровонлигини, ўзининг ҳаёт фаолияти ҳамда келажаги билан узвий боғлаб мақсад сари интиладиган интеллектуал ёшларни тарбиялаш энг муҳим вазифалардан саналади. Илм-фан ва технологияларнинг жадал ривожланиши, глобал дунёда рақобатнинг ортиши шароитида ҳар бир давлат ва жамиятнинг бу жараёнда рақобатбардошлиги ёшларнинг интеллектуал ривожига ҳамда уларнинг истеъдоди ва қобилиятларини тўлиқ амалга оширишга эътибор беришга боғлиқ бўлади. Бу борада “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида” Ўзбекистон республикаси қонунининг 3-

моддасида “Ёшларга оид давлат сиёсати — давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар яратилишини назарда тутадиган ижтимоий-иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чора-тадбирлар тизимини яратиш”⁶¹ белгиланган.

Мамлакатимиз инсонларнинг яшаш шарт-шароитларини яхшилаш, ёшларга билим бериш, бўш вақтларини самарали ташкил этиш ва бунинг натижасида жамият ҳаётида фаол иштирок этиш, оиласи, касби, ватанини севиш каби ижобий ҳислатларни жо қилишга катта эътибор қаратмоқда. Шу боис ҳам жамият тараққиётига тегишли бўлган барча соҳаларга алоҳида аҳамият берилмоқда. Янгиланаётган Ўзбекистон шароитида ёшларга давлат сиёсати даражасида эътибор берилиб, кундан-кунга фан, таълим ва ишлаб чиқариш жараёнида ёшларнинг интеллектуал салоҳияти ва тафаккур тарзи ижобий томонга ўзгариб бормоқда. Бу борада далатимиз раҳбарининг қуйидаги фикрлари ўринлидир: “Биз ёшларга доир давлат сиёсатини ҳеч оғишмасдан, қатъият билан давом эттирамиз нафақат давом эттирамиз, балки бу сиёсатни энг устувор вазифамиз сифатида бугун замон талаб қилаётган юксак даражага кўтарамиз. Ёшларни мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга бўлиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган инсонлар бўлиб камол топиши, бахтли бўлиши учун давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбар этамиз.”⁶²

Бироқ, замонавий трансформацион жараёнлар ҳозирги дунёда тобора жадаллашиб бормоқда ва мазкур жараёнларнинг ёшлар ҳаётига кўрсатаётган таъсири ҳар қачонгидан ҳам муҳим аҳамият касб этиб, маданиятнинг универсиаллашувини кучайтирмоқда. Ҳозирги пайтда мазкур жараёнларнинг ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсирини деярли барча соҳаларда кўриш мумкин. Айниқса, давлатлар ва халқлар ўртасидаги интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг кучайиши, хорижий инвестиция, кўплаб янги иш ўринларининг яратилиши, замонавий коммуникация ва ахборот технологияларининг, илм-фан ютуқларининг тезкорлик билан тарқалиши, турли қадриятларнинг умуминсоний негизида уйғунлашуви, цивилизациялараро мулоқотнинг янгича сифат касб этиши, экологик офатлар пайтида ўзаро ёрдам кўрсатиш имкониятларининг ортиши – табиийки, ёшлар масаласига жиддий эътибор бериш ва уларни турли маънавий таҳдидлардан ҳимоя қилиш ва дунё ҳамжамиятида ўз ўрнини топишга кўмаклашиш зарурлигини долзарб қилиб қўймоқда. Бу борада Шарқ

⁶¹ “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида” Ўзбекистон республикаси қонуни 3-модда.

⁶² Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг мамлакатимиз ёшларига байрам табриги. 2018 30 июнь.

мутафаккирларининг пурмаъно хикматларига эътибор берадиган бўлсак муаммони ҳал қилишда улар илмга алоҳида эътибор қаратадилар. Ўз даврининг кучли ва етук мутафаккирларидан ҳисобланган Низомий Ганжавий ёшларни илм-маърифатли қилиб тарбиялаш жуда муҳим эканлигини кўп бора ўз фаолияти давомида таъкидлаб ўтганлар. Қуйидаги жумла эса бунинг яққол исботи ҳисобланади: “Куним кундан-кунга бўлсин десанг ҳуш, илм пайидан бўл борида эс-ҳуш!”

Бугунги ёшлар янгича фикрлашга ва замон билан ҳамнафас бўлишга интиломда. Унинг асоси эса интеллект ҳисобланади. Компьютер технологияларининг юқори суръатдаги тараққиёти инсоният тафаккурида янада сермазмун аҳамият касб этмоқда. Ахборот асри деб ном олган асримизни телекоммуникациясиз тасаввур қилиш қийин. Сўнги русумдаги телефон, планшет, ноутбук ва компьютерлар интернет орқали бизга керакли маълумот ва янгиликларни бир зумда аниқлашда беминнат хизмат қилади.

Ҳозирги замонда интернет тармоғидаги сайтлардан ўзимизга керакли бўлган ахборотларни бир неча дақиқаларда олишимиз мумкин. Бу биз учун жуда қулай, осон ва вақтдан ютишимиз имконини беради. Аммо масаланинг иккинчи тарафи ҳам бор. Интернетдан кераксиз ва бузғунчи ғоялар мақсадида, ахборот ҳуружи сифатида ҳамда ҳар хил ёшларни миясини захарловчи восита сифатида фойдаланувчилар ҳам йўқ эмас. Қайсики ўзининг мустақил тафаккурига, интеллектуал илмий салоҳиятга эга бўлган ёшлар ҳар қандай ҳуружлардан ўзини ҳимоя қила олади. Бу борада ёшлар маънавияти ва миллий маданияти устувор аҳамият касб этади. Давлатимиз раҳбари томонидан алоҳида қайд этилганидек: “Биз ҳақиқатни ҳеч қачон эсимиздан чиқармаслигимиз керак, мамлакатимизда маданият ва санъат тараққий этмаса, жамият ривожланмайди. Халқимизнинг ривожланиш даражаси, аввало, миллий маданиятимизга қараб баҳоланади. Шу маънода, маданият-бу халқимиз, жамиятимиз қиёфасидир. Биз Ўзбекистоннинг янги қиёфасини яратишга киришган эканмиз, буни, аввало, миллий маданиятимизни ривожлантиришимиздан бошлашимиз лозим.”⁶³

Ҳар қандай жараённинг салбий ва ижобий томонлари бўлганидек, интернет ва ахборот-коммуникация технологияларининг салбий томонлари ҳам мавжуд. Тан олиб айтишимиз керакки, интернет ва ахборот-коммуникация технологиялари ривожланмаган вақтларда ёшлар илм олишга, китоб ўқишга, спорт машғулотлари билан шуғулланишга ошиқишган. Бугунги ёшларнинг қизиқиши эса аксинча. Энди уларнинг кўпчилиги интернет кафелари, компьютер

---

⁶³ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2017 йил 25-декабр куни маданият ва санъат соҳасидаги долзарб масалалар муҳокамасига бағишланган йиғилиш

ўйинлари марказларига интилоқдалар. Аммо улар бу ёшида билим эгаллаш, касб-хунар ўрганиш, ўзини келажакка яратиш учун ҳаракат қилишлари лозим.

Интернетда тарқалган турли ёшлар маънавиятига салбий таъсир кўрсатаётган хабарлар, беъмани расмлар, видеолар ва компьютер ўйинлари натижасида ёшларнинг савияси пасайиб, ҳаётга, атроф-муҳитга ва инсонларга бўлган муносабати тубдан ёмонлашиб бормоқда. Бешавқат компьютер ўйинлари ёшлар онгини захарламоқда. Бу ўйинларда кимнидир ўлдиришади, атрофни вайрон қилишади ва вайронкор ғояларни амалга оширишади. Бунақа жангари ўйинларни ўйнаётган ёшлар келажакда қанақа инсон бўлади деган саволга жавоб қандай бўлади? Бу каби компьютер ўйинлари ёшларни бемехр, қўпол қилиб қўяди, яхшиликдан узоқлаштиради. Бундан ташқари асаб тизимига салбий таъсир кўрсатади ва бунинг оқибатида улар асабий ва жаҳлдор бўлиб, ўз яқинларига турли жабрларни келтириб чиқармоқда.

Ушбу кўнгилсиз воқеаларни олдини олишда, ёшларни интернетдаги зарарли хуружлардан асрашни, уларни ахборот технологияларидан унумли фойдаланишга ўргатишни, ҳар биримиз ўзимиз учун масъулиятдек қабул қилишимиз ва биргаликда чора-тадбирларни амалга оширишимиз зарур. Зеро, ҳозирги кунда юртбошимиз томонидан ёшларга бўлган эътиборни кучайтириш, уларни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш ёшларда ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш, юртимиз ёшлари ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини ошириш масалаларига пухта эътибор қаратилмоқда. Биз ёшлар ушбу имкониятларга жавобан юртимиз келажак учун ҳаракат қилишимиз соҳа ривож учун малакали кадр бўлиб етишишни асосий мақсадимиз деб билишимиз зарур.

Шоир Аҳмад Шавқий: айтганидек “Миллатлар ахлоқи билан миллат бўлади, ахлоқи кетса, миллат ҳам кетади”. Миллатимизнинг узоқ йиллик тарихи мавжуд. Ушбу даврлар мобайнида қанчадан-қанча мутафаккирлар, олимлар, уламолар, дин пешволари етишиб чиқди. Улар дунё олимлари ва мутафаккирлари томонидан тан олиниб жаҳон цивилизациясига муносиб ҳиссалар қўшдилар. Бугунги кунга келиб эса бизни энг қийнаётган муаммолардан бири, айнан ёшларнинг интеллектуал салоҳияти ва тафаккурининг сустлиги, бу эса уларнинг айнан интернетдан фойдаланишида ҳам ўзининг салбий таъсирини кўрсатмоқда. Бу борада биз томошабин бўлиб турмасдан уларда илмга, маърифатга қизиқишини уйғотишимиз ва интернетдан самарали фойдаланишни йўлга қўйишимиз керак. Бизга қўл келадиган омил сифатида хориж медиа таълимини кўрсатишимиз мумкин.

Хитойнинг миллий интернет доменида ҳар қандай андишасиз фотосуратларни аниқлаган инсонга маълум миқдорда мукофот берилиши ваъда қилинган. Америка Қўшма Штатларида мактабларни шу мазмундаги сайтлардан муҳофаза қилиш мақсадида контент филтрлар билан таъминлаш учун маблағ ажратилган. Австралия таълим вазирлиги барча мактаб ва университетларида андишасиз сайтларга киришни тақиқлаш учун 1,3 млн.доллар сарф қилади. Исроилда эса махсус ультратовушли асбоб ишлаб чиқилди. Унинг ёрдамида фойдаланувчининг ёшини аниқлаш мумкин. Агар у ёш бўлса, автомат равишда ҳаёсиз сайтларга кирмайди. Бирлашган Араб Амирликларида глобал тармоққа кириш мамлакатдаги ягона интернет-провайдер-Этисалат орқали амалга оширилади. Саудия Арабистонида эса, “Internet national” номли комплекс метод ишлаб чиқилиб, унинг воситасида фойдаланувчилар манзили ва жўнатилаётган хабарлар филтрланади. Булардан шундай хулоса келиб чиқадики, ўз болалик даврини ўтаб, янги ҳаётга қадам қўяётган келажак авлодларини биз катталар ҳимоя қилишимиз ва уларни йўналтиришимиз керак.

Бундан 3,5 минг йил илгари яшаб ўтган фиръавнлардан бирининг қабртоши устига: “Ёшларимиз ўжар ва қайсар, кексаларнинг айтганини назар писандга олмайди, аждодлар қадриятини инкор этади” деган сўзларнинг битиб қўйилгани ҳам ёшлар тарбияси башарият тараққиётининг барча босқичларида асосий масалалардан бири бўлиб келганини тасдиқлайди. Яна бир мисол: Антик давр буюк файласуфи: Сукрот ўз даврида: “Эҳ, бу ёшлар қаёққа қараб кетмоқда”- деб хитоб қилган эди.

Ўз даврида жадид намоёндаларидан бири Исҳоқхон Жунайдуллахонхўжа ўгли Ибрат ўзининг мақолаларида тўйлардаги исрофгарчиликлар, ортиқча сарф-сурфлар, ёшларнинг илм олишдан кўра кўпқари, яъни улоқ чопишга бўлган ишқибозликлари ҳақида ўз мулоҳазаларини билдиради. У халқни ҳар-хил иллатлардан сақловчи куч-илм олиш эканлигини кўрсатади. У шундай деб ёзади: “Илмсиз киши, асоссиз девор дегани. Асоссиз девор ғоятда безътибор бўлур. Илм ўқунг-ўқутунг ахлоқи фунун, замонага даркорлик илмлар зарур”.⁶⁴ Ибрат ушбу фикрлари билан замона ёшларини ўз даври дунёвий билимларидан ҳам тўлиқ хабардор бўлишга ундайди.

Жадидлар кишиларнинг ахлоқий-маънавий тарбиясига асосий эътиборни қаратиб, уларни ҳар-хил чет маданиятлардан, ахлоқлардан сақланишга чақирганлар. А. Чўлпоннинг бу соҳадаги фикрлари ғоят ибратлидир. “...Эй қариндошлар! Катта илтимосимиз шулдурки, Оврупанинг мўдосидан, шишасидан, бузуқ ахлоқидан намуна олмасдан ва бунларга бул жиҳатдан тақлид

⁶⁴ Письмо из Тюря-Кургана // Туркистон вилоятининг газети.-1914.-2 март

қилмасдан балки, илм, фан, ҳунар, саноатга ўхшашлик маданиятларидан намуна оллуб бул жиҳатдан таклид қилмоқимиз лозимдур. Оврупанинг мўдоси ва бузук ахлоқи сизларни хонавайрон, беватан, асир-қул қиладур. Бундан сақланингиз!!!. Оврупонинг мактаб, мадраса, илм-фан, саноат, ҳунарга ўхшаш маданиятлари сизларни обод, маъмур, олим қилуб, жоҳилликдан асорат қуллигидан қутулдурадур. Биродарлар, кўзларингизни очуб яхши ўйланглар!!!”⁶⁵. Тарбия масаласи ҳар қайси даврда долзарб бўлган. Бугун ҳам худди шундай ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, сўнгги йилларда мамлакатимизда ёшларга оид давлат сиёсатининг устувор вазифаларининг кўлами тобора ортиб бормоқда. Айниқса, интеллектуал ёшлар тарбияси, ташаббускорлик қобилияти, илмий салоҳияти, уларда ижодкорлик ва ижтимоий фаолликни ошириш тамойиллари муҳим саналади. Ёшларни тинчлик, тоқатлилик, инсонпарвар, миллатлараро мулоқот руҳида тарбиялаш ҳамда уларни жамиятда ижтимоий фаоллигини ошириш борасида қилиниши керак бўлган ишлар ўз долзарблигини ҳеч қачон йўқотмайди.

Ёшларнинг порлоқ келажагини ўйлаб самарали фаолият олиб бориш, интеллектуал ёшларни тарбиялаш энг муҳим вазифа бўлиб қолишини алоҳида таъкидлаган ҳолда малакали ёш кадрларга бўлган эҳтиёжни тўла амалга ошириш борасида қуйидаги тавсия ва мулоҳазаларни келтириш мумкин:

- Ёшлар ўртасида медиа маданиятни шакллантиришда уларнинг эътиборига асосли, муҳим, зарур, фойдали ахборотларни ўрганишларини тавсия этиш,

- Ота-оналарнинг медиа саводхонлигини ошириб, оила, таълим муассасалари билан ҳамкорлигини йўлга қўйиш,

- тарбиявий ишлар баҳс-мунозаралар, дебатлар, муаммоли ва зиддиятларни таҳлил қилиш педагогик-психологик профилактика ишларини олиб бориш.

- Узлуксиз таълим тизимининг барча босқичларида вояга етмаганларнинг медиа муҳитга самарали ҳаракатланиш, кўникма, малакаларга эга бўлишларини таъминловчи ўқув ва тарбиявий ишларни ташкил қилиш;

- Медиа таълимни самарали ташкил этиш юзасидан тўпланган хорижий ва маҳаллий тажрибаларни оммалаштириш;

- Таълим муассасаларида медиатаълимни ташкил этилишини йўлга қўйиш учун зарур педагогик шарт-шароитларни яратиш.

⁶⁵ Чўлпон. Ватанимиз Туркистонда темир ёшлар // Садои Фарғона. - 1914. - 6 июнь

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. “Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида” Ўзбекистон республикаси қонуни 3-модда.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг мамлакатимиз ёшларига байрам табриги. 2018 30-июнь.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 2017 йил 25-декабр куни маданият ва санъат соҳасидаги долзарб масалалар муҳокамасига бағишланган йиғилиш.
4. Письмо из Тюря-Кургана // Туркистон вилоятининг газети.-1914.-2 март.
5. Абдулхамид Чўлпон. Ватанимиз Туркистонда темир йўллар// Садойи Фарғона.- 1914.-6 июнь.